

Dubravka Ugrešić

**Baba Jaga zniesla
vajce**

Preklad Martin Djovčoš

Všetky slová sa mi pomotali

„Dones mi hento...”

„Čo?”

„No, to, čo sa natiera na chlieb...”

„Margarín?”

„Nie...”

„Maslo?”

„Veď vieš, že už roky nejem maslo!”

„Tak čo?”

Vraští čelo, narastá v nej zlosť nad vlastnou nemohúcnosťou. A preto veľmi prefíkane prechádza do útoku...

„Aká si ty len dcéra, keď ani nevieš, ako sa volá to, čo sa natiera na chlieb!?”

„Nátierka? Tvarohová nátierka?”

„Áno, to biele z tvarohu...” povie urazene, akoby sa rozhodla, že už nikdy nevysloví spojenie „tvarohová nátierka”.

Všetky slová sa jej poplietli. Hnevala sa, keby mohla, dupala by nohami, buchla rukou po stole alebo zvýšila hlas. Takto len nervózne postávala, vrela v nej žlč s neobyčajnou až dievčenskou sviežosťou. Stála pred kôpkou slov zmätene ako pred skladačkou, ktorú nedokáže zložiť.

„Dones mi tie keksíky z genitálií...”

Vedela presne, ktoré keksíky chce. Šlo o sušienky, mozog ešte vždy fungoval, neznáme slovo *cereálie* si spojila so známym výrazom *genitálie*, a tak jej z úst vyšlo prapodivné slovné spojenie. To je len môj názor, možno cesta medzi jazykom a mozgom viedla inokade.

„Podaj mi teplomer, nech zavolám Javorke...”

„Chceš hádam povedať mobilný telefón.”

„Áno...”

„Veď Javorke si nechcela volať.”

„Nie, načo by som jej volala?“

Javorka bola kedysi dávno jej známa a ktovie prečo práve jej meno teraz bliklo v maminom mozgu.

„Myslela si Kaju, že?“

„Veď som jasne povedala, že chcem volať Kaji! Nepočuješ?“ rázne sa ohradila.

Pomaly som sa učila rozumieť jej jazyku. Najčastejšie som trafila, čo znamená *hento*.

Neraz, keď si nemohla spomenúť na slovíčko, opisovala: *Dones mi hento moje, z čoho pijem vodu...* Úloha bola ľahká. Šlo o jej plastovú fľaštičku s vodou, ktorú mala vždy rada pri sebe.

Potom predsa len našla spôsob, ako si poradiť. Začala používať zdobneniny, ktoré nikdy predtým nevyslovila. Teraz začala dokonca aj niektoré vlastné mená, vrátane môjho, označovať prapodivnými zdobneninami. Zdobneniny slúžili ako malý magnet a, hľa, popletené slová sa zase začali rozmotávať. Obzvlášť si hovala pri zdobňovaní vecí, ktoré jej boli najbližšie (*moje pyžamko, môj uteráčik, môj vankúšik, moja fľaštička, moje papučky...*). Možno práve zdobneninami, ako takou slinou, zmäkčovala v ústach tvrdé cukríky slov a možno len získavala čas, kým nájde nasledujúce slovko, nasledujúcu vetu.

Možno sa takto cítila menej osamotená. Džavotala svetu, ktorým bola obkolesená, a ten sa jej potom azda zdal bezpečnejší a menší. Spolu so zdobneninami v jej prehovoroch vedeli ako pružiny vyskočiť aj zveličenia: z hada sa stalo hadisko, z vtáka vtáčisko. Ľudia sa jej často zdali fyzicky väčší, než v skutočnosti boli (*To ti bolo obrovskééé chlapisko!*). Ona sa zmenšila a, aha, čo sa stalo: svet sa zdal väčší.

Hovorila pomaly a farbu hlasu mala akúsi hlbšiu, tmavšiu. Zdalo sa, že si ju naplno vychutnáva. Hlas jej občas preskočil, znela priam pansky, hovorila tónom, ktorý si od poslucháča vyžaduje maximálnu úctu voči hovoriacemu. Pri nezriedkavom výpadku slov bol hlas to posledné, čo jej zostalo.

A zmenilo sa ešte niečo. Začala sa opierať o zvuky ako o barlu. Neraz som ju počula, ako sa motká po byte, otvára chladničku, ide do kúpeľne a pritom v pravidelnom rytme mantruje hm, hm, hm. Alebo tiež: uh-hu-hu, uh-hu-hu.

„Komu to hovoríš?“

„Veď nikomu, to len tak... Sama pre seba,“ zvykla odpovedať.

Ktovie, možno sa len občas zľakla ticha a na zahnanie strachu spustila to svoje hm-hm, uh-hu.

Bála sa smrti, preto si ich všetky podrobne zaznamenávala. Mnohé veci zabúdala, ale smrť blízkych aj menej blízkych známych, známych jej známych, ľudí, čo nepoznala, smrť televíznych osobností, to všetko mala v merku.

„Niečo sa stalo.“

„Čo?“

„Bojím sa, že sa tá to veľmi dotkne.“

„Povedz.“

„Zomrela pani Vesna.“

„Ktorá Vesna?“

„Akože nevieš, ktorá Vesna?! Veď tá pani z druhého poschodia!“

„Neviem, nepoznali sme sa.“

„Veď tá, čo prišla o syna!“

„Nie, nepoznala som ju.“

„Tá, čo sa vo výťahu stále usmievala!“

„Nie, určite som ju nepoznala.“

„Všetko sa zbehlo za pár mesiacov,“ povedala a zavrela malý imaginárny šanón, čo si viedla o pani Vesne.

Zomierali susedky, bližšie aj vzdialenejšie kamarátky, kruh sa zmenšoval. Išlo hlavne o ženy, muži zomreli už dávno, niektoré z nich pochovali aj dvoch manželov, niektoré dokonca aj vlastné deti. O smrti ľudí, čo pre ňu veľa neznamenali, hovorila bez väčších problémov. Krátke spomienkové vstupy mali terapeutický účinok, keď o nich hovorila,

odháňala strach z vlastnej smrti. O smrti najbližších však hovorila veľmi nerada. Nedávne úmrtie dobrej kamarátky prešla mlčaním.

„Už bola veľmi stará,“ prehodila stručne o niečo neskôr, ako keby z úst vyplula trpké sústo. Kamarátka bola od nej staršia sotva o rok.

Zo skrine vyhádzala čierne oblečenie. Predtým odmietala nosiť svetlé farby, teraz chodila v červenom tričku a ešte v dvoch pastelovo zelených. Keď sme mali ísť niekam taxíkom, odmietala nastúpiť do čierneho auta (*Zavolaj iný. Týmto nejdem!*). Odložila fotky svojich rodičov, sestry, môjho otca, ktoré mala zarámované na policičke a nechala si fotky vnukov a vnučiek, môjho brata s manželkou, mňa a svoje nádherné fotografie z mladosti.

„Nemám rada mŕtvych,“ povedala. „Radšej sa obklopujem živými.“

Jej vzťah k zosnulým sa tiež zmenil. V minulosti mali všetci miesto v jej spomienkach, všetko bolo úhľadne poukladané, ako v rodinnom albume. Teraz sa album rozpadol a fotografie rozsypali. Svoju nebohú sestru už nespomínala. Zato však svojho otca – ktorý *v jednom kuse čítal* a odniekiaľ *stále zvládal knihy* a ktorý bol *najpochvejši chlap na svete* – odrazu spomínala čoraz častejšie. Teraz ho však sňala z piedestálu, na ktorom sa celé roky vynímal a spomienka na neho zostala pošpinená *najväčším sklamaním v živote*, činom, čo *mu nikdy nezabudne a jednoducho nikdy neodpustí*.

Dôvod bol absolútne neprimeraný trpkosti, s akou o ňom hovorila, alebo aspoň ja mám z toho taký pocit. Dedo a babka sa priatelili s istým manželským párom. Po babkinej smrti ho prichýlili a najmä manželka, babkina priateľka, sa o neho starala. Mama ich raz prichytila pri akte nežnosti. Dedo jej bozkával ruku.

„Bolo to odporné. A babka stále vravievala: Starajte sa mi o muža, starajte sa mi o muža!“

Je len málo pravdepodobné, že by babka niečo také povedala, lebo umrela na infarkt. Túto patetickú repliku – *Starajte sa mi o muža, starajte sa mi o muža!* – vložila mama svojvoľne do úst umierajúcej babky.

Existovala však ešte jedna spomienka, ktorá sa prekryvala s „hanebným“ obrazom bozkávania na ruku, a tú nedokázala vymazať z pamäti. Keď bola naposledy vo Varne, dedko ju prosil, aby ho vzala k sebe, lenže ona – vysilená dlhým a ťažkým umieraním a neskôr aj smrťou môjho otca – sa zľakla náročného záväzku a odmietla. Dedko strávil posledné roky života opustený v starobinci neďaleko Varny.

„Zbalil si pod pazuchu uteráčik, čo som mu darovala, a vošiel do domu,“ povedala pri opise ich posledného stretnutia.

Zdá sa, že do poslednej spomienky prepašovala uterák. Každý rok sme do Bulharska pre maminu rodinu nosili množstvo darčiekov. Nielenže ich rada rozdávala, ale páčilo sa jej, ako pri tom vyzerala: vracala sa do Varny, ktorú raz dávno opustila, ako dobrá víla s darčekom pre všetkých. Spýtala som sa jej, prečo k poslednej spomienke na rozlúčku s otcom prifarila uteráčik. Ako keby tým uterákom bičovala samu seba, ako keby uterák zbalený pod pazuchou predstavoval ten najstrašnejší obraz ľudského pádu. K pádu došlo priamo pred jej očami a nespravila nič pre to, aby mu zabránila alebo ho prinajmenšom zjemnila. Namiesto skutočného a veľkého gesta, ktoré si, popravde, vyžadovalo prejsť dlhú a náročnú cestu byrokratickými zákutiami s neistým koncom, mu pod pazuchu strčila – uterák!

Potreba pošpiniť dobré meno mŕtvych patrila medzi novinky. Nešlo o zásadné machule, skôr o škvrnky, maličkosti, ktoré som prvý raz počula, a je dosť možné, že si ich vymyslela na mieste, aby udržala moju pozornosť a odhalila mi *veľké tajomstvo*, čo nikomu nepovedala. Možno jej výhradné vlastníctvo spomienok na mŕtvych dávalo pocit všemocnosti. Keď spomínala nebohých známych, zvykla, ako keby sa práve v tej chvíli rozhodla, že im do žiackej zapíše horšiu známku, s plnou vážnosťou dodať: *Nemala som ho rada. Ani ju som nemala rada. Nikdy sa mi nepozdávali. Vždy bola skúpa. Nie, to neboli dobrí ľudia.*

Raz či dvakrát sa pokúsila „zablatiť“ aj obraz môjho otca, ktorý bol, podľa jej slov, *najpoctivejší človek*, akého poznala, ale neskôr sa na to

vykašala a nechala ho stáť na piedestále, kde mu vyhradila miesto po smrti.

„Ale nebola si do neho bláznivo zaľúbená, však?“ opýtala som sa opatrne.

„Nie, ale mala som ho rada.“

„Prečo?“

„Lebo veľa nenarozprával,“ odvetila jednoducho.

Otec bol ozaj málovravný. Dedko tiež nerád rozprával. Prvýkrát som si to spojila dohromady: obaja boli nielen *málovravní*, ale aj *najpochtivejší ľudia*, akých mama poznala.

Možno sa tým „špinením“ iba usilovala zbaviť výčítok svedomia za to, že neurobila pre nich všetko, čo mohla. Výčitky, že sa o blízkych lepšie nepostarala, kompenzovala prísnosťou súdu. Vyzerá, že sa starostlivosti o iných jednoducho bála. V istej fáze sa zľakla života tak, ako sa neskôr bála smrti. Preto sa nerada hýbala z miesta, pevne sa držala svojich malých tvrdohlavých súradníc a zatvárala si oči pred okamihmi a situáciami, ktoré zatriasli jej svetom.

Cibula sa vždy musí dobre podusiť. Zdravie na prvom mieste. Klamári sú najhorší ľudia. Staroba je nešťastie. Fazula je najlepšia v šaláte. Čistota pol života. Predvarený kel treba vždy zliať.

Možno podobné bonmoty hovorila aj predtým, len som si ich nevšímala. Teraz sa všetko scvrklo. Srdce sa scvrklo. Žily sa scvrkli. Kroky sa scvrkli. Slovná zásoba sa scvrkla. Život sa scvrkol. Stereotypné vety vyslovovala s veľkou vážnosťou. Predpokladám, že jej dávali pocit istoty, všetko je v poriadku, svet je tam, kde má byť, všetko má pod kontrolou, dokáže o veciach rozhodovať. Šibrinkovala nimi ako neviditeľnou pečiatkou a všade tak nechávala svoju stopu. Rozum jej slúži, nohy jej slúžia, chodí, síce s pomocou chodúľok, ale chodí, je ľudská bytosť, ktorá ešte vždy vie, že *fazula je najlepšia v šaláte* a *staroba je nešťastie*.